

Een andere benadering van studiesucces

Jeany van Beelen-Slijper

Samenvatting: Dit artikel gaat in op en reflecteert op de dissertatie *En wat kan ik dan later worden?* (Slijper, 2017). Het betreft een longitudinaal onderzoek naar het studiekeuzeproces van 89 studenten HBO-Rechten en Sociaal Juridische Dienstverlening, en de betekenis daarvan voor studiesucces. De respondenten werden drie keer geïnterviewd voorafgaand en tijdens het eerste studiejaar. De gevolgde oriëntatieactiviteiten zijn onderzocht in relatie tot studiesucces. Tevens werd met de Groningen Identity Development Scale (Kunnen & Van der Gaag, 2011) de identiteitsontwikkeling van jongeren onderzocht op het gebied studiekeuze. De exploratieve opzet van het onderzoek heeft inzicht geboden in ervaringen, successen en mislukkingen bij de overstap naar het hbo en waar de knelpunten liggen bij specifieke groepen. Een belangrijke conclusie is dat het niet loont om het toekomstige beroep leidend te laten zijn bij de studiekeuze. Teleurstellingen en studieuitval zijn dan een vrij waarschijnlijk gevolg. Jongeren die hebben deelgenomen aan intensieve oriëntatieactiviteiten kiezen minder hun studie op basis van het toekomstige beroep, maar eerder op basis van de inhoud van de studie en zijn succesvoller. Wat betreft de identiteitsontwikkeling van de onderzochte groep, blijken juridische hbo-studenten significant vaker dan leeftijdsgenoten een studie te kiezen vanuit een *foreclosure* status.

Trefwoorden: studiekeuzeproces, studiesucces, identiteitsontwikkeling, toekomstijdspectief, oriëntatie

Auteur: Dr. A.C. van Beelen-Slijper (jeany.vanbeelen@inholland.nl) is werkzaam bij Hogeschool Inholland Rotterdam. Daarnaast doet zij onderzoek voor het ICLON, Rijksuniversiteit Leiden.

Aanleiding en context

De dagelijkse praktijk laat zien dat jongeren moeite hebben met de studiekeuze in het hoger onderwijs. Gemiddeld ruim 30% van de hbo-studenten valt uit in het eerste jaar. Vanuit identiteitstheorieën (Bosma, 1985; Erikson, 1968; Kunnen, 2013) is bekend dat studiekeuze niet eenmalig is, maar een proces waarin gemaakte keuzes als gevolg van tijd of ervaringen kunnen veranderen. Echter, hoe komen deze keuzes tot stand, wat is het beeld van de studie tijdens die studiekeuze en wat betekent dit voor studievoortgang? Tot nu toe is weinig exploratief onderzoek gedaan naar individuele

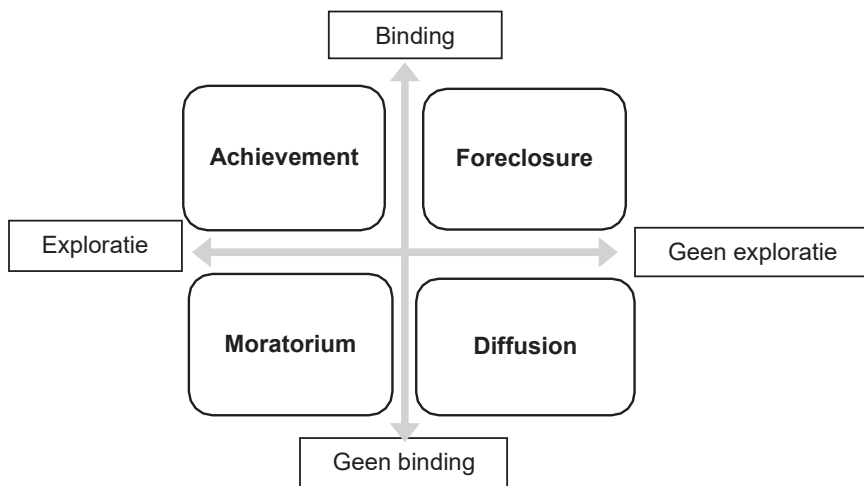
keuzeprocessen en heeft het meeste onderzoek naar studievoortgang zich gericht op het moment *nadat* studenten met hun studie begonnen zijn. Het promotieonderzoek van Slijper (2017)¹, bestaande uit drie empirische deelstudies, gaat in op individuele ontwikkelingstrajecten en op kwalitatieve kenmerken van het studiekeuzeproces voorafgaand aan de studiekeuze tot het einde van het eerste studiejaar. Dit artikel zal een overzicht bieden van de belangrijkste inzichten uit het promotieonderzoek. Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan het theoretisch raamwerk, de belangrijkste bevindingen per deelstudie, de implicaties voor de wetenschap en de aanbevelingen voor de beroepspraktijk.

Theoretische achtergrond

Het theoretisch raamwerk heeft zich gericht op benaderingen waarin studiekeuze en studievoortgang worden opgevat als een doorlopend proces. Identiteitstheorieën schenken aandacht aan het ontwikkelen van een identiteit, de hiervoor benodigde exploratie en het aangaan van bindingen. Het studiekeuzeproces kan worden gezien als een dynamisch proces van veranderende bindingen (Bosma, 1985; Erikson, 1968; Kunnen, 2013). Met exploratie wordt de mate aangeduid waarin een adolescent onderzoekt ‘*wie ben ik, wat wil ik, wat kan ik*’ en alternatieven afweegt. Binding of commitment staat voor een standpunt op een bepaald gebied waar iemand helemaal achter staat (Bosma, 1985; Kunnen, 2013). Het statussenmodel van Marcia (1966) weerspiegelt de verschillende manieren om met identiteitskeuzes om te gaan. Hij onderscheidt op basis van de aan- of afwezigheid van exploratie- en commitmentvorming vier identiteitsstatussen (figuur 1).

In de literatuur worden de *foreclosure* en *diffusion* statussen algemeen beschouwd als de start van identiteitsontwikkeling (Kroger, Martinussen, & Marcia, 2010). Personen met een *achievement identity*, die commitments hebben ontwikkeld op basis van exploratie van eigen talenten en voorkeuren, zijn beter in staat een passende keuze te maken (Germeijs, Luyckx, Notelaers, Goossens, & Verschueren, 2012). Waar het gaat om motivatie of drijfveren kan op grond van Vansteenkiste, Simons, Lens en Soenens (2004) onderscheid gemaakt worden tussen intrinsieke motivatie, extrinsiek autonome motivatie en extrinsiek gecontroleerde motivatie. Extrinsiek autonome motivatie is gelijk te stellen aan geïdentificeerde motivatie (persoonlijke relevantie, bijvoorbeeld nut voor later); extrinsiek gecontroleerde motivatie is gelijk te stellen

1 Het volledige proefschrift is te downloaden via [http://www.rug.nl/research/portal/publications/en-wat-kan-ik-dan-later-worden\(83ce535e-c489-4b0f-88e3-fa4de6592791\).html](http://www.rug.nl/research/portal/publications/en-wat-kan-ik-dan-later-worden(83ce535e-c489-4b0f-88e3-fa4de6592791).html).

Figuur 1. Statussenmodel Marcia (1966)

aan geïntrojecteerde motivatie (innerlijke verplichting, schuld) of externe regulatie (dwang). Autonome keuzes zijn bevorderlijk voor studievoortgang (Deci & Ryan, 2000; Vansteenkiste et al., 2004; Vansteenkiste & Soenens, 2013). Het kernbegrip belangen, afkomstig uit Frijda's (2005) theorie over emoties, kan worden omschreven als de drijvende kracht achter keuzes. Bovenstaande theorieën zijn relevant bij het onderzoek naar drijfveren van aankomende studenten.

Tinto (1993, 2012), grondlegger van de interactionele benadering, verbindt sociale en academische integratie aan studiesucces. Binnen de interactionele benadering is eveneens aandacht voor de procesmatige kant van studiekeuze en studievoortgang (Tinto, 1993, 2012; Van Onzenoort, 2010). De focus ligt hier bij de kortetermijnschaal van interacteren tussen student en context (docenten, leeromgeving, schoolklimaat). Tinto wijst daarnaast op het belang van een grondig studiekeuzeprocess. De eigen keuze kan het commitment vergroten en de student vertrouwen geven in de gemaakte studiekeuze (Tinto, 1993, 2012).

In theorieën over loopbaanleren zijn loopbaankeuzes onderdeel van een continu ontwikkelingsproces en noodzakelijk voor de opbouw van een *vocational identity* (Skorikov & Vondracek, 2011). Het keuze- en beslissingsproces voor een opleiding bestaat op grond van Germeijs en Verschuere (2007) uit zes taken. Hierbij explooreert een aankomend student – idealiter – eerst in de breedte en vervolgens in de diepte. Twijfel kan een kenmerk zijn van een productief studiekeuzeprocess en is in die hoedanigheid passend bij de ontwikkeling van een jongere. Echter, aanblijvende

twijfel brengt een risico op uitval met zich mee (Germeijs, Verschueren, & Soenens, 2006; Kunnen, 2013).

Deze literatuur wijst ook op de belangrijke rol die is weggelegd voor de sociale context, bestaande uit belangrijke anderen. Identiteitstheorieën laten zien dat keuzes en commitments tot stand komen in relatie tussen een persoon en zijn omgeving (Kunnen, 2013). De interactionele benadering onderkent de wisselwerking tussen student en omgevingsfactoren en het belang van die omgeving (Beekhoven, Van Hout, & De Jong, 2002; Van Onzenoort, 2010). De invloed van belangrijke anderen, in het bijzonder ouders, wordt in theorieën over loopbaanleren beschouwd als hoofdfactor voor een progressieve ontwikkeling van identiteit (Skovirov & Vondracek, 2011). Aanmoediging en ondersteuning na de studiekeuze blijken belangrijk voor een positieve studievoortgang (Germeijs & Verschueren, 2007).

Oriëntatie en voorbereiding op de studie(keuze) nemen een aparte plaats in binnen dit onderzoek. Echter, over de effectiviteit van voorbereidingstrajecten blijkt minder onderzoek voorhanden (Jansen & Terlouw, 2009). Bestaand onderzoek heeft zich vooral gericht op de samenhang tussen oriëntatieactiviteiten en tevredenheid over de keuze of op de kwaliteit van het keuze- en beslissingsproces (Germeijs & Verschueren, 2007; Warps, 2012).

Ten slotte zijn rendementsonderzoeken gerapporteerd die op basis van groepsgemiddelden, achtergrondkenmerken verbinden aan studievoortgang. Mannelijke studenten met een niet-westerse allochtone achtergrond hebben een grotere kans op uitval dan studenten zonder deze kenmerken; leerlingen van het middelbaar beroepsonderwijs (mbo'ers) presteren slechter dan leerlingen van het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havisten) (Bormans, Bajwa, Van Braam, & Dekker, 2015; Herweijer & Turkenburg, 2016).

Studie en onderzoeksvragen

Het doel van het promotieonderzoek was de relatie te achterhalen tussen studieresultaat in het eerste studiejaar en diverse aspecten die relevant zijn bij het studiekeuzeproces van eerstejaars hbo-studenten. De hoofdvraag was: *Welke processen spelen bij startende juridische hbo-studenten een rol in het traject studiekeuze – studievoortgang – studieresultaat, en hoe wordt dit traject beïnvloed?* De gekozen opleidingen zijn representatief voor de uitvalproblematiek van een sector met een hoog risico op studieuitval of omzwaai na één jaar. Een bijkomende pragmatische reden was dat de

onderzoeker werkzaam is bij deze opleidingen en de respondenten eenvoudig kon benaderen op een informatieavond voor aanstaande studenten en bij trajecten 'voor de poort' zoals de juridische summerschool.

Met behulp van individuele interviews op drie meetmomenten – voor de start van de studie, halverwege het eerste jaar en aan het einde van het studiejaar – is bestudeerd waarom jongeren bepaalde keuzes maken, hoe ze zich op die studiekeuze hebben voorbereid, welke rol belangrijke anderen hierin spelen en de betekenis hiervan voor studiesucces. Het empirisch luik bestaat uit drie deelstudies. In de eerste deelstudie is exploratief-kwalitatief onderzoek verricht naar hetgeen uit de interviews met de studenten naar voren kwam, gericht op het beantwoorden van deelvraag één: *Welke belangen² van studenten spelen in het studiekeuzeproces van aankomende juridische hbo-studenten een rol?* Door het onderzoek naar oriëntatietrajecten is tevens een eerste aanzet gedaan tot het beantwoorden van deelvraag twee: *Hoe beïnvloeden oriëntatie- en voorbereidingsactiviteiten het traject studiekeuze – studievoortgang– studieresultaat?* Oriëntatie- en voorbereidingsactiviteiten staan voor verschillende kennismakings- en studiekeuzeactiviteiten, zoals proefstuderen, open dag bezoek, summerschool. Bovenstaande deelvragen zijn in de tweede deelstudie verder onderzocht in het bredere kader van identiteitsontwikkeling door het onderzoek naar identiteitsmaten: exploratie en commitment. In de derde deelstudie is onderzoek verricht naar achtergrondkenmerken – vooropleiding, culturele achtergrond, leeftijd, geslacht en de rol van belangrijke anderen – in relatie tot studiesucces. Hiermee is geprobeerd antwoord te geven op deelvraag drie: *Welke kenmerken van aankomende juridische hbo-studenten en van hun omgeving spelen een positieve of negatieve rol bij het verloop van het traject studiekeuze – studievoortgang – studieresultaat?* Daarnaast is in deelstudie drie het negatieve verloop van studievoortgang verder uitgelicht door kwalitatief onderzoek naar uitvallers en omzwaaiers.

2 De term 'belangen' wordt hier in navolging van Bosma en Kunnen (2001) en Frijda (2005) gebruikt als een overkoepelende term voor het geheel van overwegingen, ervaringen, drijfveren, verwachtingen en gedragingen.

Methode

Respondenten, werving en selectie

De onderzoeksgroep bestaat uit 89 eerstejaarsstudenten van de opleidingen HBO-Rechten en Sociaal Juridische Dienstverlening (voormalige havisten als mbo'ers) in de leeftijd van 17 tot 25 jaar. De groep vormt een representatieve weerspiegeling van de gehele populatie eerstejaars juridische studenten en is aselekt geselecteerd uit ongeveer 300 studenten.

Instrument

Het gebruikte instrument in dit onderzoek is de GIDS, de Groningen Identity Development Scale (Bosma, 1985; Kunnen & Van der Gaag, 2011). De GIDS bestaat uit twee delen, een interview en een gestandaardiseerde vragenlijst. Dit instrument heeft als doel exploratie en binding van een jongere te onderzoeken op gebieden die voor adolescenten belangrijk zijn, bijvoorbeeld *ouders*, *vriendschap*, *studiekeuze*. In het onderzoek is alleen gebruikgemaakt van het interview en de vragenlijst op het gebied van *studiekeuze*. De interviews zijn gebruikt voor de kwalitatieve delen van het onderzoek. De interviewvragen gaan onder andere in op drijfveren bij de studiekeuze (belangen), de oriëntatie op de studiekeuze en de verwachtingen. De vragenlijst is gebruikt om identiteitsmaten door de tijd heen te bestuderen.

Onderzoeksdesign

Deze dissertatie is uitgegaan van twee algemene methodologische principes: het principe van de casusmethode en het principe van de *mixed methods*. De studie was longitudinaal om de verschillen in studieverloop tussen de respondenten door de tijd heen te kunnen onderzoeken. De opzet van de drie deelstudies vloeit mede voort uit de exploratieve aanpak van waaruit dit onderzoek is gestart en de hypothesetoetsende aanpak later in het onderzoek. Voor de verschillen in voorbereiding zijn de respondenten geclassificeerd in groepen, afhankelijk van de gevolgde oriëntatieactiviteiten: juridische summerschool, proefstuderen, geen oriëntatie en voorkennis. Voor de verschillen in studieverloop zijn in de kwantitatieve analyses de termen doorstromer en uitvaller gehanteerd. Een doorstromer is iemand die voldoende studiepunten heeft gehaald om door te kunnen naar het volgende studiejaar. Personen die binnen of na een jaar volledig stoppen met de juridische hbo-opleiding zijn gedefinieerd als

uitvallers. De termen doorstromer en uitvaller refereren niet naar studierendement, maar naar een wel of niet doorgaande ontwikkelingslijn in de studievoortgang. De derde deelstudie eindigde met een kwalitatieve analyse van uitblijvende vormen van studiesucces: waarom valt iemand uit of wisselt iemand van studie?

Data-analyse eerste deelstudie: tijdsperspectief, motivatie, attitude en voorbereiding

Vanuit het exploratief-kwalitatieve onderzoek zijn drie concepten naar voren gekomen die voor studenten belangrijk bleken bij hun studiekeuze en studievoortgang: tijdsperspectief, motivatie en attitude. Op basis van het voorbereidende onderzoek en een nadere literatuurverkenning van het begrip tijdsperspectief zijn deze concepten gecategoriseerd. Studenten die rapporteerden bij de studiekeuze vooral het latere beroep belangrijk te vinden, werden gecategoriseerd met een *langetermijntijdsperspectief*; studenten die vooral de inhoud van de studie belangrijk vonden met een *kortetermijntijdsperspectief*. Voor motivatie is onderzocht in hoeverre de studiekeuze autonoom was en werd onderscheid gemaakt tussen de categorieën intrinsiek, extrinsiek autonoom en extrinsiek gecontroleerd. Voor attitude is onderscheid gemaakt tussen de categorieën positief, negatief en twijfelachtig. Vervolgens zijn hypothesen geformuleerd en is de verwachte samenhang tussen deze concepten en studievoortgang getoetst met behulp van chi-squareanalyses en Monte Carlo-simulatietechnieken.

Data-analyse tweede deelstudie: statussen, commitment en exploratie

In deze kwantitatieve deelstudie is bestudeerd hoe identiteit in termen van exploratie en commitment bij juridische hbo-studenten eruitziet vergeleken bij leeftijdsgenoten en zich ontwikkelt in relatie tot studiesucces. De vragenlijst uit de GIDS meet hoe sterk de commitment is en in welke mate is geëxploreerd³. Op basis van de scores uit de GIDS-normtabel (Kunnen, 2013) kunnen vier identiteitsstatussen – naar het model van Marcia – worden afgeleid. Allereerst zijn identiteitsmaten geïntegreerd onderzocht in het statussenmodel en vervolgens als afzonderlijke dimensies. Voor de vergelijking van identiteitsmaten met leeftijdsgenoten is gebruik gemaakt van een

3 Alle GIDS interviewvragen en de vragenlijst kunnen geraadpleegd worden via <https://www.researchgate.net>

normgroep uit Groningen met 151 studenten uit het vo en hbo (Kunnen, 2012) en een normgroep afkomstig uit een metastudie over statusverdelingen zoals gerapporteerd door Kroger et al. (2010). Vervolgens zijn hypothesen opgesteld over de verwachte samenhang tussen identiteitsmaten en studieresultaat en zijn deze getoetst met behulp van chi-square analyses en Monte Carlo simulatietechnieken.

Data-analyse derde deelstudie: omzwaaiers, uitvallers en uitstromers

De rol van de achtergrondkenmerken *vooropleiding, culturele achtergrond, leeftijd en geslacht* voor studiesucces zijn hypothesetoetsend onderzocht. Waar mogelijk zijn deze resultaten aangevuld met uitspraken vanuit de interviews. De rol van *belangrijke anderen* voor studiesucces is als een open vraag onderzocht. Vervolgens is een kwalitatieve analyse gemaakt van vormen van uitblijvend studiesucces. Met deze derde deelstudie is ingegaan op deelvraag drie, maar deels ook op de belangen van juridische hbo-studenten waar het een negatief verloop van de studievoortgang betreft. Ten slotte is onderzoek gedaan naar doorstromen naar de universiteit, een drijfveer voor veel aankomende juridische hbo-studenten.

Betrouwbaarheid en validiteit

De betrouwbaarheid van de data-analyse is geborgd omdat er is gewerkt met de GIDS, een gestandaardiseerd instrument. Op grond van Bosma (1985) en het onderzoek van Kunnen (2012) naar de analyses met de GIDS kunnen de GIDS-scores worden beschouwd als robuuste scores en als een betrouwbare meting van ontwikkeling van identiteit. Bij de exploratiescores van de eerste meting moet de kanttekening gemaakt worden dat deze mogelijk gevoelig zijn voor recentelijke exploratieactiviteiten, met gevolgen voor de exploratiescores en toekenning van de statussen. De betrouwbaarheid met betrekking tot de definiëring en toedeling van de codes in het exploratieve onderzoek zijn geborgd door te werken met verschillende codeurs; de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid was voor alle categorieën bevredigend. Na het coderingsproces werd voor *kenmerken van de studiekeuze* de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid vastgesteld op 93%; voor de codering van de concepten *tijdspectief, motivatie* en *attitude* lag de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid op respectievelijk 91%, 100% en 80%.

Resultaten

Resultaten empirische deelstudie één: tijdsperspectief, motivatie, attitude en voorbereiding

Tijdens de interviews kwamen allereerst de toekomst en het beroep vaak ter sprake: *“Ik heb nooit inhoudelijk gekeken, maar meer wat je ermee kon worden: ik wil advocaat worden”*, of: *“Ik vind de studie Sociaal Juridische Dienstverlening leuk, maar niet wat je ermee kunt worden”*. Dit heeft geleid tot een nadere literatuurverkenning van het begrip tijdsperspectief. *Future Time Perspective Theory* omschrijft het toekomsttijds-perspectief als de mate waarin iemand zijn doelen in de toekomst belangrijk vindt (Simons, Vansteenkiste, Lens, & Lacante, 2004; Walker & Tracey, 2012). Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen het kortetermijntijdsperspectief (directe doelen in het heden) en het langetermijntijdsperspectief (doelen ver weg). Op grond van De Bilde, Vansteenkiste, & Lens (2011) kan een langetermijntijdsperspectief in verband worden gebracht met betere prestaties. Op grond van identiteitstheorieën, gebaseerd op het concept ‘belangen’, zijn ver weg gelegen doelen daarentegen minder motive-rend dan doelen dichtbij (Frijda, 2005), en kan een andere relatie worden veronder-steld tussen een toekomstgericht tijdsperspectief en (studie)succes. Ten tweede werd concreet gerapporteerd over de achtergrond en motivatie van de studiekeuze: *“Ik wil-de toegepaste psychologie doen, maar dat was helemaal in Amsterdam. Toen heb ik hier de open dag bezocht en dacht: dit spreekt me aan”*. Een deel van de juridische hbo-stu-denten heeft deze studiekeuze gemaakt als opstapje naar de universiteit, omdat ze een zogenoemd togaberoep ambiëren: *“Ik wil mijn Propedeuse halen en daarna naar de universiteit”*. Ten derde gaven studenten blijk van hun attitude ten aanzien van de studiekeuze. Attitude is een overkoepelend begrip en staat voor verwachtingen en standpunten ten aanzien van de studie(keuze): *“Het is heel veel leren, dat is zwaar maar dat heb ik altijd gekund”*. De hypothesen toonden vervolgens aan dat studenten die een studie hadden gekozen op basis van een langetermijntijdsperspectief, met de focus op het latere beroep, significant ($p < 0.00$) meer uitvallen dan studenten met een kortetermijntijdsperspectief, met de focus op de inhoud van de studie. Wat betreft motivatie, komen intrinsieke redenen voornamelijk voor bij doorstromers; meer dan de helft van de extrinsiek autonoom gemotiveerden stroomt door en alle extrinsiek gecontroleerden vallen uit ($p < 0.01$). Wat betreft de attitude m.b.t. de studiekeuze werd een samenhang gevonden tussen uitval en een twijfelende attitude ($p < 0.01$); er werd geen samenhang gevonden tussen een negatieve attitude en uitval. Ten slotte stromen studenten die zich intensiever hebben georiënteerd meer door ($p < 0.04$).

Resultaten empirische deelstudie twee: statussen, commitment en exploratie

In de tweede empirische studie zijn keuzes binnen het bredere kader van identiteitsontwikkeling bestudeerd en is de relatie tussen studiesucces en identiteitsontwikkeling onderzocht. In vergelijking met leeftijdsgenoten uit de Groningse normgroep zijn bij juridische hbo-studenten aan het begin van de studie significant lagere exploratiescores geobserveerd ($p < 0.00$) en daarnaast significant vaker een *foreclosure* status ($p < 0.04$) vergeleken bij de normgroep op basis van Kroger et al. (2010). De ontwikkeling tot een *achievement* status werd bij slechts tien personen vastgesteld; er werd geen samenhang gevonden tussen een *achievement* status en studiesucces. Wat betreft oriëntatieactiviteiten werden bij studenten die de juridische summerschool hebben gevolgd – een op exploratie gericht programma – lagere exploratiescores gemeten. Op basis van de interviewgegevens die betrekking hebben op de exploratiemogelijkheden van dit traject, lijkt een directe relatie tussen exploratiematen en het volgen van deze oriëntatie waarschijnlijk. Exploratiescores door de tijd heen blijken bij uitvallers niet meer toe te nemen dan bij doorstromers.

Resultaten empirische deelstudie drie: omzwaaiers, uitvallers en uitstromers

Het laatste deelonderzoek heeft zich gericht op kenmerken van de student en zijn omgeving die de studievoortgang positief of negatief beïnvloeden (deelvraag 3). Mboërs vallen meer uit dan havisten ($p < 0.03$); ze geven aan moeite te hebben met de lesdidactiek, de complexiteit en het abstractieniveau in het hbo. Oudere⁴ studenten vallen meer uit dan jongere studenten ($p < 0.13$). Geslacht en culturele achtergrond bleken niet samen te hangen met uitval. De rol van belangrijke anderen bleek opvallend als het gaat om de samenhang met studievoortgang. Personen die niet praten met belangrijke anderen over studiekeuze en studievoortgang vallen significant meer uit ($p < 0.00$). Het aanvullende kwalitatieve onderzoek heeft relevante informatie opgeleverd over ervaringen en motieven die mogelijk een rol spelen bij vormen van uitblijvend studiesucces. Een verkeerde studiekeuze of het niet halen van de BSA-norm zijn belangrijke redenen voor uitval. Omzwaaiers blijken vaak minder soepel door hun vooropleiding te zijn gekomen. Van de 31 omzwaaiers stromen er bij een tweede kans 20 door. Wat betreft het verder doorstuderen aan de universiteit, spreken 34 van

4 Er is sprake van een oudere havist als deze bij het moment van instroom minimaal 19 jaar is, en van een oudere mboër bij de leeftijd vanaf 21 jaar op het moment van instroom.

de 89 respondenten uit dit graag te willen; dit wordt uiteindelijk gerealiseerd door 11 respondenten.

Conclusies, reflectie en discussie

Het exploratief-kwalitatieve onderzoek heeft nieuwe kennis geboden over de individuele keuzeprocessen van juridische hbo-studenten, waarom jongeren een overweging maken een zekere richting uit te gaan, en welke belangen (deelvraag één) hierin een rol spelen. Voor een aanzienlijke groep studenten speelt het toekomstige beroep een grote rol bij de studiekeuze. Deze studenten – gecodeerd met een langetermijntijdspectief – blijken minder geïnformeerd over de inhoud van hun studie en vallen grotendeels uit. Deze bevinding is afwijkend in het licht van studies waarin een toekomstgericht tijdspectief geassocieerd wordt met betere prestaties (De Bilde et al., 2011). Daarentegen bevestigde deze bevinding de theorie over belangen, die stelt dat proximale doelen gunstiger zijn voor (studie)keuzegedrag dan distale doelen (Frijda, 2005). Deze ambiguïteit lijkt verklaard te worden door de specifieke vorm en inhoud van het langetermijntijdspectief bij de onderzoeksgroep, gericht op het latere beroep. Er werd verdere versterking gevonden voor de opvatting dat autonome keuzes bevorderlijk zijn voor studievoortgang (Deci & Ryan, 2000; Vansteenkiste et al., 2004). De bevindingen hebben laten zien dat het rigide onderscheid dat doorgaans wordt gemaakt tussen intrinsieke (goede) en extrinsieke (slechte) motivatie te algemeen is, want meer dan de helft van extrinsiek autonoom gemotiveerde studenten stroomt door. Voor intakers is het van belang aandacht te hebben voor keuzesituaties waarin extrinsiek gecontroleerde motivatie een rol speelt. Wat betreft attitude werd bevestigd dat twijfel een risicofactor is voor uitval (Germeijs, Verschueren, & Soenens, 2006; Kunnen, 2013); deze bevinding laat zien dat een twijfelende student extra aandacht behoeft.

Studenten die zich intensief hebben georiënteerd zijn succesvoller. Deze bevinding heeft inzicht gegeven in de rol van oriëntaties (deelvraag twee) en sluit aan bij het theoretische argument dat de kwaliteit van het exploratie- en het beslissingsproces medebepalend is voor betere studieprestaties (Germeijs & Verschueren, 2007; Kunnen, 2013). Echter, niet onbelangrijk in het licht van de bevindingen over het tijdspectief, de beter georiënteerden blijken hun studie vooral te kiezen op basis van de inhoud, en veel minder op basis van het latere beroep. Ze hebben een voorsprong op andere, mogelijk net zo gemotiveerde studenten, omdat zij gaan studeren met een completer en realistischer beeld vooraf.

De rol van oriënteren en exploreren (deelvraag twee) is in deelstudie twee verder onderzocht vanuit de focus van identiteitsontwikkeling. Het onderzoek naar de ontwikkeling van commitment en exploratie door de tijd heen heeft verder inzicht gegeven in ervaringen en gedragingen van juridische hbo-studenten voorafgaand aan en na de studiekeuze. Waar de interviews in de eerste deelstudie al lieten zien dat de onderzoeksgroep getuigt van sterke gedrevenheid ten aanzien van de gekozen opleiding, bleek op grond van de identiteitsmaten dat hun binding niet tot stand is gekomen op basis van exploratie. De meest opmerkelijke verschillen met leeftijdsgenoten uit twee normgroepen, namelijk de significant lagere exploratiewaarden en het significant grotere aantal studenten met een *foreclosure* status (sterke binding zonder exploratie vooraf) bij het begin van de studie, kunnen te maken hebben met een karakteristiek van de onderzoeksgroep. Velen lijken 'blind' te kiezen voor een juridische studie en lijken vervolgens niet verder te reflecteren op de gemaakte keuze. Op grond van identiteitstheorieën (Bosma, 1985; Kunnen, 2013) werd verwacht dat personen met weloverwogen commitments meer studiesucces zouden hebben aan het einde van het studiejaar. Op basis van de kwantitatieve analyses kon dit niet worden vastgesteld. Echter, op basis van de aanvullende kwalitatieve analyse is de voorzichtige conclusie getrokken dat personen die een *achievement* status hebben ontwikkeld gedurende het studiejaar, allen succesvol zijn en getuigen van groei en ontwikkeling.

De relaties tussen achtergrondkenmerken en studievoortgang (deelvraag drie), zoals gerapporteerd in rendementsonderzoeken (Bormans et al., 2015; Herweijer & Turkenburg, 2016), werden in dit onderzoek slechts gedeeltelijk bevestigd. Dit laat het verschil in opbrengst zien van voorliggend onderzoek. De vraag die rijst als grootschalig onderzoek aantoont dat mbo'ers het slechter doen dan havisten, is hoe betekenisvol deze – vaak overbenadrukte – verschillen zijn voor de praktijk. Het lijkt in dit kader zinvoller te kijken naar concrete barrières zoals de mbo'ers uit dit onderzoek aangaven: het werken met grote hoeveelheden stof en gebrekkige planningsvaardigheden. In lijn met Tinto (2012) kan geconcludeerd worden dat een factorenbenadering indicatoren naar boven brengt die leiden tot uitval, maar geen inzicht geeft in het achterliggende proces. Studieuitval blijkt in de onderzochte context samen te hangen met een hogere leeftijd bij instroom, vertraging in het voortraject en de route via het mbo. Het is lastig vast te stellen hoe deze variabelen exact samenhangen omdat er grote individuele verschillen zijn. Dit suggereert dat deze risicogroepen extra aandacht behoeven, op individuele basis. Fenomenen als omzwaai en uitval lijken nauwelijks te voorkomen, omdat sommigen blijkbaar langer nodig hebben om tot heldere keuzes te kunnen komen. Ervaringen met een moeizaam voortraject, zoals geconstateerd bij omzwaaiers, hebben mogelijk effect gehad op het zelfvertrouwen van de student en daarmee op de studievoortgang. De rol die de sociale context speelt bij studiesucces geeft aan dat het zinvol is ouders te betrekken bij het studiekeuzeopro-

ces en hen te stimuleren in gesprek te blijven over de studie(voortgang). Deelstudie drie eindigde met een analyse van uitstroom naar de universiteit; ruim één derde van de respondenten wil doorstromen. De omvang van dit fenomeen lijkt specifiek voor deze onderzoeksgroep. In dit kader is een samenwerking met de universiteit aan te bevelen, om studenten door middel van proefcolleges te laten ervaren wat het verschil is tussen wo en hbo.

De methodologische implicatie van bevindingen over abstracte begrippen zoals tijdsperspectief en exploratie, is dat het voor de toekomst zinvol lijkt deze specifieker te onderzoeken, uitgaande van de precieze doelen en doelgroep. De vraag naar bepaalde groepskenmerken in deze processen kan worden gesteld *nadat* voldoende van deze processen op individueel niveau is onderzocht met behulp van kwalitatief onderzoek.

Voor de praktijk is aan te bevelen dat het toeleverend onderwijs voldoende ruimte biedt voor studiekeuzebegeleidingstrajecten met ‘ervarings-activiteiten’ in het hbo en jongeren laat werken aan een doordacht keuzedossier zoals het LOB-cv⁵. Zo worden aankomende studenten gestimuleerd een studie te kiezen op basis van ervaringen en het afwegen van eigen mogelijkheden. In het licht van studiesucces hanteert het hbo veelvuldig de termen ‘binden en boeien’. Echter, binding alleen blijkt niet genoeg; geconstateerd is immers dat het juridische hbo-studenten niet aan binding ontbreekt, maar deze is onbereflecteerd. Dit betekent dat ook na aanvang van de studie studenten gestimuleerd zouden moeten worden exploratie-ervaringen op te doen, om passende vervolgkeuzes te maken of gemaakte keuzes te heroverwegen. Wat betreft de inrichting van de studiekeuzecheck is de aanbeveling deze het slotstuk te laten zijn van een verdiepend oriëntatietraject dat wordt afgesloten met een individueel gesprek, waarbij intakers alert zijn op de eerder benoemde risicofactoren. Daarnaast zouden alle mbo'ers die willen doorstuderen in het hbo erbij gebaat zijn het *Keuzedeel Doorstroom Hbo* te volgen. Zo kunnen ze ervaren dat zowel de hbo-lesdidactiek als het abstractieniveau anders zijn.

5 Het LOB-cv is een initiatief van Rotterdamse hogescholen en vo-scholen. Het is een digitaal instrument dat leerlingen al aanmaken in het vo en dat ingaat op o.a. motivatie, verwachtingen en voorbereidingen t.a.v. de gekozen vervolgstudie. Onderzoeker is zelf betrokken bij de werkgroep van dit LOB-cv.

Ten slotte

Het promotieonderzoek heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan het begrijpen van wat er gebeurt ‘voor de poort’ (voorafgaand aan de studie) maar ook ‘na de poort’ (in het eerste studiejaar). De studie is zowel maatschappelijk, wetenschappelijk als mede praktisch relevant. Maatschappelijk relevant omdat niet optimale studiekeuzes en onnodige studieuitval worden beschouwd als maatschappelijk niet verantwoord. Wetenschappelijk relevant omdat er – ondanks een veelheid aan onderzoeken naar studiesucces – een leemte valt te constateren als het gaat om het in kaart brengen van het volledige proces: van oriëntatie tot en met studiekeuze en de daaropvolgende studievoortgang. Praktijkrelevant omdat in het hoger onderwijs de uitvalproblematiek speelt en het vergroten van studiesucces hoog op de agenda staat. In dit onderzoek naar studiekeuzeprocessen en studievoortgang is het begrip studiesucces anders benaderd, door te kijken naar de leeropbrengst voor de student. De rol van belangen, oriëntatie, identiteitsmaten en achtergrondkenmerken voor studievoortgang kon achterhaald worden juist omdat één specifieke groep is onderzocht. De focus op togaberoepen is een bevinding die typisch is voor de onderzochte doelgroep. Echter, wat betreft de toepasbaarheid van de bevindingen bij andere doelgroepen, bestaan niet direct redenen om te veronderstellen dat de hoofdresultaten van dit onderzoek uniek zouden zijn voor juridische studenten. Bevindingen zoals het belang van een autonome keuze, de te grote focus op het toekomstige beroep, het uitvalrisico bij twijfels, de meerwaarde van een intensieve studiekeuzeoriëntatie, de aandacht die er moet zijn voor de (oudere) mbo’er en het belang van belangrijke anderen, zijn voldoende representatief om enige generalisatie toe te staan. Er blijven zeker nog vragen open voor de toepasbaarheid bij andere doelgroepen, daarvoor is meer toekomstig onderzoek nodig. Verder onderzoek naar studievoortgang vanuit het ontwikkelingsperspectief van de individuele student zal uiteindelijk ook op beleidsniveau informatief zijn voor het bevorderen van doorstroom. Een dergelijke benadering zet fenomenen als omzwaai en studiestaking in perspectief en laat zien dat uitvallen niet altijd gelijk staat aan definitief afvallen.

Literatuur

- Beekhoven, S., Van Hout, H., & De Jong, U. (2002). Invloeden op studievoortgang: een kwalitatieve analyse. *Boom Lemma Tijdschriften voor Radboud Universiteit Nijmegen* 59665+65441.
- Bormans, R., Bajwa, M., Van Braam, E., & Dekker, I. (2015). *Kwaliteit in de klas*. Uitgave ter gelegenheid van 40 jaar krachtenbundeling hbo. Den Haag: VO-raad.

- Bosma, H.A. (1985). *Identity development in adolescence. Coping with commitments*. Groningen: Dept. of Psychology. Doctoral Dissertation.
- Bosma, H.A., & Kunnen, E.S. (2001). *Identity and Emotion, Development Through Self-Organization*. Cambridge: University Press.
- Bosma, H.A., Kunnen, E.S., & van der Gaag, M.A.E. (2011). *G.I.D.S. Groningen Identity Development Scale Revised 2011*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit gedrags- en maatschappijwetenschappen.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. London: Faber & Faber.
- De Bilde, J., Vansteenkiste, M., & Lens, W. (2011). Understanding the association between future time perspective and self-regulated learning through the lens of self-determination theory. *Learning and Instruction, 21*, 332-344.
- Deci, E., & Ryan, R. (2000). The 'what' and the 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry, 11*, 227-268.
- Frijda, N. (2005). *De emoties. Een overzicht van onderzoek en theorie*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Germeijs, V., Verschueren, K., & Soenens, B. (2006). Indecisiveness and high school students' career decision-making process: Longitudinal associations and the mediational role of anxiety. *Journal of Counseling Psychology, 53*, 397-410.
- Germeijs, V., & Verschueren, K. (2007). De keuze van een studie in het hoger onderwijs: het beslissingsproces, risicofactoren, en de samenhang met de uitvoering van de keuze. *Caleidoscoop, 19(2)*, 2.
- Germeijs, V., Luyckx, K., Notelaers, G., Goossens, L., & Verschueren, K. (2012). Choosing a major in higher education: Profiles of students' decision-making process. *Contemporary Educational Psychology, 37*, 229-239.
- Herweijer, L., & Turkenburg, M. (2016). *Wikken en Wegen in het hoger onderwijs. Over studieloopbanen en instellingsbeleid*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Jansen, E., & Terlouw, C. (2009). Transitie in en naar hoger onderwijs. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs, 27*, 2009/2.
- Kroger, J., Martinussen, M., & Marcia, J.E. (2010). Identity status change during adolescence and young adulthood: A meta-analysis. *Journal of Adolescence 33*, 683-698.
- Kunnen, E.S. (2012). *GIDS Norm tables and analyses*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit gedrags- en maatschappijwetenschappen.
- Kunnen, E.S. (2013). The Effects of Career Choice Guidance on Identity Development. *Hindawi Publishing Corporation Education Research International, 2013*, Article ID 901718.
- Marcia, J.E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology, 3*, 551-558.
- Simons, J., Vansteenkiste, M., Lens, W., & Lacante, M. (2004). Placing motivation and future time perspective in a temporal perspective. *Educational Psychological Review, 16*, 121-139.
- Skorikov, V.B., & Vondracek, F.W. (2011). Occupational Identity, pp. 693-714. In *Handbook of Identity Theory and Research, Volume 2*. New York: Springer.

- Tinto, V. (1993). *Leaving college: rethinking the cause and cures of student attrition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tinto, V. (2012). *Completing College, Rethinking Institutional Action*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Van Onzenoort, C.H. (2010). *Als uitval opvalt. Studie-uitval in het hoger beroepsonderwijs*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Proefschrift.
- Vansteenkiste, M., Simons, J., Lens, W., & Soenens, B. (2004). De kwaliteit van motivatie telt: Over het promoten van intrinsieke doelen op een autonomieondersteunende wijze. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 59, 119-13.
- Vansteenkiste, M., & Soenens, B. (2013). *Vitamines voor groei. Ontwikkeling voeden vanuit de Zelf-Determinatie theorie*. Leuven: Acco.
- Walker, T.L., & Tracey, T.J.G. (2012). The role of future time perspective in career decision-making. *Journal of Vocational Behavior*, 81, 150-158.
- Warps, J. (2012). *Adviezen voor studiekeizers op basis van de Startmonitor*. Nijmegen: Research-Ned.